नेपाल सरकार
नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्
कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय
लुम्बिनी प्रदेश, खजुरा, बाँके

व्यावसायिक योजना बारे जानकारी

रविन गिरी (प्रा.अधिकृत)
कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, लुम्बिनी प्रदेश, खजुरा, बाँके

के हो व्यावसायिक योजना ?

तपाई कृषि व्यवसाय गर्ने सोचमा हुनुन्छ भने आफ्नो व्यवसायको स्पष्ट उद्देश्य र सो उद्देश्य पूर्तिका लागि आवश्यक रणनीति अपरिहार्य छ । त्यहि उद्देश्य र रणनीतिको विस्तृत विवरण नै व्यावसायिक योजना हो जुन व्यवसाय सुरु गर्नु अघि आवश्यक लगानीको जोहो गर्न, व्यवसाय दिगोरूपमा सञ्चालन गर्न, आइपर्ने समस्या एवं जोखिमको व्यवस्थापन गर्न र लक्ष्य अनुरुप मुनाफा कमाउनका लागि मार्गदर्शनको रुपमा रहन्छ । व्यावसायिक योजना एक लिखित दस्तावेज हो जसले व्यवसाय सञ्चालनमा कोशेढुंगाको काम गर्छ । कृषि व्यवसायको थालनी देखि लक्षित उद्देश्य प्राप्तिका लागि आवश्यक रणनीतिको तार्किक विश्लेषण गरिने उक्त दस्तावेजमा कृषि व्यवसाय संचालनका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार, पुँजी, कामदारको माग तथा आपूर्ति, उत्पादन र तिनको बजारीकरण तथा प्रवर्द्धन र जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरु समेटिन्छन् ।

किन व्यावसायिक योजना?

कुनै पनि किसान तथा उद्यमी कृषिलाई व्यावसायिक रुपमै संचालन गर्नका लागि आफ्नो उद्देश्यमा स्पष्ट र व्यवसायप्रति प्रतिबद्ध हुन आवश्यक छ । यस अर्थमा व्यावसायिक योजनाले उक्त किसान तथा उद्यमीको चाहना, बस्तु/सेवाको उत्पादन र बजारीकरण, काम र कामदारको विवरण, लगानीकर्ताको सुनिश्चितता आदि कुराको चित्र देखाउछ । उत्पादनको पहिलो शर्त बजारीकरण भएकोले आफूले उत्पादन गर्ने वस्तुको बजार माग बारे समयानुकूल अनुसन्धान गरी सोही अनुरूप व्यवसाय सञ्चालन गर्न उक्त योजनाले सहयोग पुर्याउछ । कृषि व्यवसायी माग केन्द्रित र उत्पादन केन्द्रित व्यवसायमा लागि पर्दा उपभोक्ताको चाहना अनुसार गुणस्तर, मूल्य र उपलब्धताको सुनिश्चितता गर्न आवश्यक छ । त्यस संगै, व्यवसायको निरन्तरताको लागि खर्चको स्रोत यकिन गर्नुपर्छ जसले व्यवसाय अघि बढाउन र क्षमता अभिवृद्धि गर्न मद्दत पुग्छ । जस्तो आफुले संचालन गरेको व्यवसायमा रकमको आवश्यकता कति, कहिले, किन पर्दछ र कुन कुन स्रोतबाट जुटाउन सकिन्छ भन्ने कुराको सुनिश्चित गर्न र सोहि आधारमा विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट ऋण सापटी लिन व्यावसायिक योजना निकै सहयोगी

बन्न पुछ । कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्दा गरिएको लगानी वा खर्च र उत्पादित बस्तुको बिक्रीबाट प्राप्त आम्दानीलाई उपयुक्त लेखा-प्रणाली अपनाई आय-व्ययको हिसाब-किताब दुरुस्त राख्न पनि व्यावसायिक योजना आवश्यक छ । एउटा राम्रो व्यावसायिक योजना बनाएर कृषि व्यवसाय सञ्चालन गरेको उद्यमी वा किसानले मनग्य फाइदा लिन सक्छ जसले गर्दा भविष्यमा व्यवसायको पुँजी बढाएर व्यवसायको आकार बढाउन सकिन्छ । व्यावसायिक योजनाले व्यवसाय सञ्चालन गर्दा आइपर्न सक्ने समस्याहरुलाई हटाउन पनि मद्दत गर्छ। किनकि योजना बनाउनाले अप्रत्याशित रूपमा आइपर्ने र अदृश्य समस्या र जोखिमहरुलाई सहज ढङ्गले हल गरी र अन्य विकल्पमा समेत चनाखो रही व्यवसायलाई निरन्तरता दिन सकिन्छ । कुनै पनि कृषि व्यवसायले लक्षित उपलब्धि हासिल गरिरहेको छ कि छैन भनेर समयानुकूल मूल्याङ्कन गर्न र आवश्यक परेको खण्डमा रणनीतिमा समेत परिमार्जन गर्न व्यावसायिक योजना आवश्यक छ ।

कृषि व्यावसायिक योजनामा के के समेटिन्छन् ?

१. व्यवसायको छोटो सारांश (व्यवसायको नाम, प्रकार र उद्देश्यको सटिक तर आकर्षक व्याख्या जसले योजना पढ्ने जो-कोहीलाई व्यवसायको बारेमा सुरुवाती जानकारी दिन्छ)
२. व्यवसायको पृष्ठभूमि (उद्देश्य, रणनीति, औचित्य पुष्टि र निर्दिष्ट लक्ष प्राप्तिको आधार)
३. कृषि उपजको उत्पादन र बजार योजना (बजारमा उपजको माग अध्ययन, प्राविधिक सम्भाव्यता र उत्पादन गर्न आवश्यक पर्ने सामग्रीहरू तथा प्रविधि र सेवाहरूको सहज उपलब्धता एवम् श्रमिक तथा आवश्यक जनशक्तिको उपलब्धताका आधारमा उत्पादन योजना बनाउने । त्यस्तै विक्री गर्ने बजारको यकिन, मुल्य निर्धारण, आपूर्ति र मुल्य शृंखला, बजारीकरण लागतको विवरण)
४. वित्तीय योजना (आवश्यक चल र अचल खर्चको विवरण, विक्री र आमदानी विवरण, व्यवसायको सम्पत्ति सूची, ह्रासकट्टी विवरण)
५. विश्लेषण (लाभ-लागत, पार बिन्दु, ऋण भुक्तानीको अवस्था)
६. आधारभूत नगद प्रवाह (व्यवसायमा जम्मा हुने र बाहिरिने नगदको लेखाजोखा)
७. समस्या तथा जोखिम व्यवस्थापन (जोखिम र अनिश्चितताको पूर्वानुमान गरी रणनीति तयार)
८. परिशिष्ट/अनुसूची (योजनालाई सहयोग पुग्ने तथ्यांक, तस्बिर, माथिल्ला खण्डमा नसमेटिएका तर भन्नै पर्ने कैफियत)

कृषि व्यावसायिक योजनाको नमुना

१. व्यवसायको छोटो सारांश तथा पृष्ठभूमि

नामः अवस्थितिः योजना अवधिः

परिकल्पनाः

लक्षः

उद्देश्यः

औचित्य पुष्टिः

रणनीतिः

उत्पादन र बिक्रि विवरणः

नाफा-नोक्सानः

आर्थिक व्यवस्थापनः

संलग्न व्यक्ति/मानव स्रोतको व्यवस्थापनः

२. कृषि उपजको उत्पादन र बजार योजना

उत्पादन योजना

क्र.सं.	बाली/पशु	क्षेत्रफल/संख्या	उत्पादन प्रति इकाई	कुल उत्पादन

बजार योजना

क्र.सं.	बाली/पशु/बस्तु	लक्षित बजार	उपभोक्ता	बिक्रि परिमाण	बजार मुल्य	बजार लागत

३. वित्तीय योजना

खर्च शिर्षक

अचल खर्चको आवश्यकता

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	कुल परिमाण	कैफियत
जम्मा						

अचल सम्पत्तिको व्याज र ह्रासकट्टी

क्र.सं.	विवरण	दर	अवधि	अवधि	अवधि	अवधि

	ह्रासकट्टी (%) प्रति वर्ष					
	व्याज (%) प्रति वर्ष					
जम्मा						

चल खर्चको आवश्यकता

अवधि अनुसार थप्ने	क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	कुल परिमाण	कैफियत
	जम्मा						

व्यवसायको सम्पत्ति सूचीः

विवरण	मुल्य	इकाई	परिमाण	कुल परिमाण	अबधि..	कुल अवधिको अन्त्यमा

४. विश्लेषण

लाभ-लागत विश्लेषण

क्र.सं.	विवरण	कैफियत	अबधि..	अबधि..	कुल अवधिको अन्त्यमा
खर्च/लागत विवरण					
ह्रासकट्टी					
ऋण भुक्तानी					
चालु खर्चको ब्याज					
संचालन खर्च (बीउ/बस्तु, मल, कामदार, सिंचाई, दाना आदि) थप्दै जाने					
बिमा प्रिमियम					
अन्य खर्च..					
कुल लागत (क)					
आम्दानी विवरण					
उत्पादन बिक्रि					
कुल आम्दानी (ख)					

खुद नाफा (ख-क)					

पार बिन्दु

पार बिन्दु = अचल खर्च/ सिमान्त मुनाफा अनुपात

= अचल खर्च/ (१- चल खर्च/बिक्रि)

पार बिन्दु (बिक्रि संख्या) = पार बिन्दु/ औसत बिक्रि मुल्य

पार बिन्दु (बिक्रि दर) = पार बिन्दु (बिक्रि संख्या)/उत्पादन परिमाण

ऋण भुक्तानी विवरण

विवरण	जम्मा ऋण	खुद नाफा (ऋण भुक्तानी बिना)			ऋण भुक्तानी (कति अबधिमा)	
		अवधि १ वर्ष	अवधि २ वर्ष	अवधि थप्दै जाने	भुक्तानी पछीको नाफा	भुक्तानी पछीको नाफा

५. आधारभूत नगद प्रवाह

अवधि	क्र.सं.	विवरण	महिना (१-१२)			जम्मा रु
			१	२.....	१२	
१ वर्ष						
२ वर्ष						
अवधि अनुसार थप						

- नगद बाहिरिएको र नगद भित्रिएको छुट्टाछुट्टै रेकर्ड राख्ने
- खुद नगद प्रवाहका लागि भित्रिएको र बाहिरिएको नगदको अन्तर हिसाब राख्ने
- खुद नगद प्रवाह धनात्मक हुँदा व्यवसाय नाफामुलक हुने

६. समस्या तथा जोखिम व्यवस्थापन

क्र.सं.	अनुमानित जोखिम	न्युनीकरणका उपाय/रणनीति	अन्य विकल्प	कैफियत

७. परिशिष्ट/अनुसूची

तथ्यांक विवरण, तस्बिर, व्यावसायिक योजनाका पुर्वशर्त, अन्य समेटिनुपर्ने कैफियत